

Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ "râ"nın "lâm"a idgâ-
mını câiz görmüştür: "يَقُولُ رَاءُ" (el-Hadîd 57/28) gibi (İbn Yaîş, IV, 425-426).

"Râ"nın başta l-n-m-v-s ve ayın harfleri
olmak üzere birçok harfle (sesle) yaptığı
dönüşümler (ibdâl) eş anlamlı veya eşde-
ğer kelimelerin oluşumuna imkân vermiş-
tir: R / l: abrağ / ablağ (alacalı); r / n: zûr /
zûn (put); r / z: hacr / hacz (engellemek);
r / m: cezr / cezm (kesmek); r / v: rezn / vezn
(tartmak); r / y: dinnâr / dînâr (dinar), kırrât /
kîrrât (bir ağırlık ölçüsü); r / ayın: ref / âft
(kırmak, ufalamak); ecmere / ecme'a (top-
ladı); r / s: cirm / cism (cisim) gibi.

BİBLİYOGRAFYA :

Halîl b. Ahmed, *Kitâbü'l-Ayn* (nşr. Abdullah
Dervîş), Bağdad 1386/1967, s. 57, 68; a.m.f., *el-
Hurûf* (nşr. Ramazan Abdüttewvâb), Kahire 1969,
s. 29; Sibeveyhi, *Kitâbü Sibeveyhi* (nşr. Abdüs-
selâm M. Hârûn), Kahire 1402/1982, IV, 136, 230-
235, 433-435, 447-448, 452, 454, 457; Ebû't-
Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü'l-Ibdâl* (nşr. İzzeddin et-
Tenûhî), Dimaşk 1379/1960, II, 30-106, ayrıca bk.
tür.yer.; İbn Cinnî, *Sırru şinâ'atî'l-râb* (nşr. Ha-
san Hindâvî), Dimaşk 1405/1985, I, 47, 60-64,
191-193; II, 748; İbn Sînâ, *Me'hâricü'l-hurûf* (nşr.
ve trc. Pervîz Nâtil Hânlerî), Tahran 1333, s. 22-
23, 27; Ebû Ca'fer İbnü'l-Bâzîş, *el-İknâ' fi'l-kirâ'â-
ti's-seb'* (nşr. Abdülmeccid Katâmiş), Dimaşk 1403/
1983, I, 213-214, 324-336; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mu-
faşşal* (nşr. Ahmed Seyyid Ahmed - İsmâil Abdül-
cevâd Abdülganî), Kahire, ts. (el-Mektebetü't-Tev-
fikîyye), IV, 425-426, 492-493, 501, 506; Radî Es-
terâbâdî, *Şerhu'l-Kâfiye* (nşr. Yûsuf Hasan Ömer),
Tahran 1398/1978, III, 20-23, 264; İbnü'l-Cezerî,
en-Neşr, II, 12-13, 77-78; Naim Hâzım Onat, *Arap-
ça'nın Türk Diliyle Kuruluşu*, İstanbul 1944, I,
269-274; J. Cantineau, *Etudes de linguistique
arabe*, Paris 1960, s. 48-50, 172, 200; H. Fleisch,
Traité de philologie arabe, Beyrouth 1961, I, 57-
61, 87-88; İbrâhim Enis, *el-Eşvâtü'l-lugaviyye*,
Kahire, ts. (Mektebetü'nehdati Mısır), s. 54, 56-
58, 145-146; A. Roman, *Etude de la phonologie
et de la morphologie de la koinè arabe*, Aix-en-
Provence-Marseille 1983, I, 52, 70-72, 217, 259-
260; İsmail Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletle-
ri ve Okunma Kaideleri*, İstanbul 1984, s. 210,
215, 219, 222, 271-274, ayrıca bk. tür.yer.; Gâ-
nim Kaddûrî el-Hamed, *ed-Dirâsâtü's-savtiyye
'inde 'ulemâ'i't-tecvîd*, Bağdad 1406/1986, s.
480-486; Hasan Abbas, *Hâşâ'îşü'l-hurûfî'l-Ara-
biyye ve me'ânihâ*, Dimaşk 1998, s. 83-93; G.
Troupeau, "Râ", *El²* (Fr.), VIII, 356.

İSMÂİL DURMUŞ

RAB

(الرَّبّ)

Allah'ın isimlerinden biri.

Sözlükte "bir şeyi yetkinlik noktasına va-
rıncaya kadar kademe kademe inşa edip
geliştirmek" mânasındaki **rab** (rabb) keli-
mesi mübalağa ifade etmek üzere daha
çok sıfat gibi kullanılır ve kelimeye hepsi
de Allah Teâlâ hakkında olmak üzere "mâ-
lik, seyyid, idare eden, terbiye eden, göze-

tip koruyan, nimet veren, ıslah edip ge-
liştiren, mâbud" gibi anlamlar verilir (Râ-
gıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "rbb" md.; İb-
nü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "rbb" md.). İbn Cerîr
et-Taberî bu mânaların mâlik, seyyid ve
muslih kelimelerinde yoğunlaştığını kay-
deder. Mâlik "evreni yaratan ve yöneten",
seyyid "hâkimiyetinde dengi ve benzeri ol-
mayan", muslih de "lutfettiği nimetler va-
sıtasıyla yaratılmışların halini düzeltip ge-
liştiren" demektir (*Câmi'u'l-beyân*, I, 93-
94). Ebû'l-Bekâ el-Kefevî **rab** kelimesinin
Allah için kullanıldığında içerdiği mânaları
şu şekilde sıralar: **Rab** "mâlik" anlamına
alındığı takdirde Allah'tan başka bütün
varlıklarla, "muslih" olarak düşünüldüğün-
de kendi başına mevcudiyeti bulunmadı-
ğından ıslaha elverişli olmayan arazların
dışındaki nesnelerle, "seyyid" diye açıklan-
dığında sadece akıllı yaratıklarla, "mâbud"
mânası verilmesi halinde ise mükelleflerle
ilgili bir muhteva taşır (*el-Külliyât*, s. 466).

Kur'an-ı Kerim'de **rab** kelimesi 962 yer-
de Allah'a doğrudan nisbet edilmektedir
(M. F. Abdülbâkî, *el-Mu'cem*, "rbb" md.).
Bunun dışında beş yerde "hükümdar" mâ-
nasında Hz. Yûsuf dönemindeki Mısır me-
liki için kullanılmış (Yûsuf 12/23, 41, 42, 50),
bir âyette Hz. Mûsâ devrindeki Firavun'un
tanrılık iddiasıyla kendisi hakkında kulla-
nımı şeklinde (en-Nâziât 79/24), bir âyette
de Allah'tan başka **rab** aranmamasının ge-
rektiği vurgulanırken (el-En'âm 6/164) zik-
redilmiştir. Rabbin çoğulu olan **erbâb** da
birden fazla **rab** edinmenin eleştirisi çer-
çevesinde dört âyette yer almıştır (Âl-i İm-
rân 3/64, 80; et-Tevbe 9/31; Yûsuf 12/39).
Başta Hz. Mûsâ olmak üzere geçmiş pey-
gamberlerin bağlları için kullanılan **ribbiy-
yûn**, **rabbâniyyûn** (Rabbe bağlı olup ilmi
ve ameli yetkin derecede bulunanlar) dört
âyette geçmektedir (Âl-i İmrân 3/79, 146;
el-Mâide 5/44, 63). Kur'an'da **rab** çeşitli
isimlere ve zamirlere, en çok da tekil ikın-
ci şahıs zahirine muzaf olarak kullanılmış-
tır. 242 yerde tekrarlanan bu hitabın 200'-
den fazlası Hz. Peygamber'e yöneliktir. "Si-
zin rabbiniz, onların rabbi" biçimindeki ço-
ğul zamiriyle 243, "ey rabbim, ey rabbi-
miz" şeklindeki niyaz ifadesiyle 178 defa
geçmektedir. Rabbin sıfat tamlaması ve
mübtedâ-haber konumundaki cümle içi
bağlantılarının tamamına yakın kısmında
Allah'ın azameti, aşkınlığı, lutfukârlığı, ba-
ğışlayıcılığı, şefkat ve merhameti, nızık ve-
rici, yol gösterici, yardım edici ve koruyucu
oluşu ifade edilmektedir.

Rab ismi İbn Mâce ve Tirmizî'nin rivayet
ettiği esmâ-i hüsnâ listelerinde yer alma-
mıştır. Bu durum doksan dokuz ismin, sıh-

hatinden şüphe edilmeyen esmâ-i hüsnâ
hadisine bir râvi tarafından sonradan ilâve
edilmesinden kaynaklanmış olmalıdır. İbn
Hacer'in Kur'an'dan çıkardığı esmâ-i hü-
snâ listesinde ise **rab** mevcuttur (*DîA*, XI,
407-408). Çeşitli hadislerde **rab** "sahip" an-
lamıyla, ayrıca Allah'ın ismi olarak geçer
(Wensinck, *el-Mu'cem*, "rbb" md.). Ezanın
ardından, "Ey bu yetkin davetin ve kesin-
siz devam eden namaz ve niyazın sahibi
Allahım!" diye başlayan dua onlardan bi-
ridir (Buhârî, "Ezân", 8; Müslim, "Müsâfi-
rîn", 200). Hz. Peygamber kölenin efendi-
si için "rabbim" demesini menetmiş, bu-
nun yerine "efendim, sahibim" anlamın-
daki kelimelerin kullanılmasını istemiştir
(*Müsned*, II, 316; Müslim, "Elfâz", 13-15).
Âlimler **rab** isminin "sahip" ve "ıslah edi-
ci" mânaları üzerinde durmuş, kelimenin
"sahip" anlamında insanlara da nisbet edi-
lebileceğini, ancak bu durumda sınırlı ve
nisbî bir anlam taşıdığının belirtilebilmesi
için "rabbü'd-dâr" (evin sahibi) gibi tam-
lama halinde kullanılması gerektiğini be-
lirtmiştir (İbn Kuteybe, s. 9; Mâtürîdî, II,
278). Ebû Abdullah el-Halîmî, **rab** ismine
"yaratıldığı şeyi onun için mukadder kıldığı
yetkin derecesine ulaştıran" mânası ver-
dikten sonra insanın sperm döneminden
itibaren ihtiyarlık devresine kadar geçirdi-
ği gelişme merhalelerini örnek olarak zik-
retmiştir (*el-Minhâc*, I, 205).

Kur'an-ı Kerim'de ilâhî isim olarak Al-
lah lafzından sonra en çok kullanılan keli-
me rabbidir. Âyetlerdeki konumundan an-
laşılacağı üzere bu ismin içerdiği şefkat,
merhamet ve geliştirerek yaşatma fonk-
siyonları (rubûbiyyet), peygamberlerden
münkirlere kadar bütün şuurlu canlıları
ve evrendeki diğer varlıkları kuşatmakta-
dır. Bütün ilâhî sıfatları kapsadığı kabul
edilen Allah lafzı bir bakıma ulûhiyyetin
zâtî-aşkın yönünü temsil ederken **rab** is-
mi O'nun yaratılmış âleme yönelik fiilî te-
cellilerine işaret eder. Bu ismin yer aldığı
doksan dört sûrenin muhtevasına bakıl-
dığında bunlarda ilâhî inâyetin tekrar edil-
diği ve bu inâyet iklimine çağrı yapıldığı
görüldür. Bu çerçevede kulların "rabbi, rab-
benâ" ile başlayan niyazlarında Allah'a yö-
nelen talepleri anne şefkatini andıran ilâ-
hî inâyet tecellileriyle karşılanır. Resûlul-
lah'ın bir beyanı da bu bakış açısını des-
teklemektedir. Hz. Ömer'in naklettiğine gö-
re bir gün Resûl-i Ekrem, annelerinden ay-
rı kalmış çocukların arasında dolaşan bir
kadının bir çocuğu bağrına basıp emzir-
diğini görünce etrafındakilere, "Ne dersin-
siz, çocuklara karşı bu kadar şefkatli olan
şu kadın kendi yavrusunu ateşe atar mı?"

diye sormuş, onlar “hayırlı” diye cevap verince şöyle demiştir: “Allah’ın kullarına olan merhameti bu kadının yavrusuna olan merhametinden daha çoktur” (Buhârî, “Edeb”, 18; Müslim, “Tevbe”, 22). Allah’ın özellikle insana ve genel olarak kâinata yönelik isim ve sıfatlarından olan rabbîn başta rahmân, rahîm, gafûr, vedûd, rezzâk ve mâlikü’l-mülk olmak üzere birçok isimle anlam tamamlama ve dengeleme ilişkisi vardır.

Bazı esmâ-i hüsnâ kitaplarında ve Kur’an tefsirlerinin özellikle Fâtiha sûresinde rab ismi hakkında geniş bilgi verilir. Bu konuda müstakil çalışmalar da yapılmıştır. Ebû’l-A’lâ el-Mevdûdî’nin *el-Muştalâhâtü’l-erba’a fi’l-Kur’ân* adlı eserinin ikinci bölümü bu isme ayrılmıştır (Ar. trc. Muhammed Kâzım Sibak, Dimaşk, ts., s. 34-94; trc. Osman Cılacı – İsmail Kaya, *Kur’an’a Göre Dört Terim*, İstanbul 1982, s. 35-88). Yakup Çiçek ve Fahrettin Yıldız’a ait *Hamd-Rab* başlıklı kitapçığın ikinci bölümü de bu konuyla ilgilidir (İstanbul 1986). R. D. Wilson, Kur’an’da geçen “Allah” ve “rab” isimlerinin dökümünü âyetlerin indiği dönemlere göre karşılaştırmalı olarak gösteren bir çalışma yapmıştır (“The Use of the Terms ‘Allah’ and ‘Rab’ in the Koran”, *MW*, XI/2 [1920], s. 176-183).

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 840-841; *Müsned*, II, 316; İbn Kuteybe, *Tefsiru Garibü’l-Kur’ân* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1378/1958, s. 9; Taberî, *Câmi’u’l-beyân* (nşr. Sıdkı Cemil el-Atâr), Beyrut 1415/1995, I, 93-94; Mâtürîdî, *Te’vîlâtü’l-Kur’ân* (nşr. Ahmet Vanlıoğlu), İstanbul 2005, I, 13-14; II, 278; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu’abü’l-imân* (Hilmî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 200, 205; Kâfî Abdülcebâr, *el-Muğnî* (nşr. Mahmûd M. el-Hudayrî), Kahire, ts. (el-Müessesetü’l-Misriyye), V, 208-209; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Esmâ’ ve ş-şifât*, Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 497, vd. 116*-117*; Ebû’l-Bekâ, *el-Külliyât*, s. 466; Suat Yıldırım, *Kur’an’da Ulûhiyyet*, İstanbul 1987, s. 89-97; Toufic Fahd, *La divination arabe*, Paris 1987, s. 107-108; A. J. Wensinck – [T. Fahd], “Rabb”, *EJ²* (İng.), VIII, 350; Asgar Dadbih, “Rab”, *DMT*, VIII, 125-126; a.mlf., “Rubûbiyyet”, a.e., VIII, 144-146; Bekir Topaloğlu, “Esmâ-i Hüsnâ”, *DİA*, XI, 407-408; S. Calderini, “Lord”, *Encyclopaedia of the Qur’an* (ed. J. D. McAuliffe), Leiden 2003, III, 229-231.

BEKİR TOPALOĞLU

□ TASAVVUF. Allah’ın zâtı, a’yân-ı sâbıteye nisbetle kâdir ve mürîd gibi ilâhî isimlerin, hâricî varlıklara (ekvân) nisbetle rezzâk ve hâfiz gibi rabbânî isimlerin menşeidir. Mülk ve melekût âleminin tamamına “hazret-i rubûbiyyet” denir. Rab Allah’ın rubûbiyyet makamındaki umumi ve özel bir ismidir. Allah her şeyi “rab” ismiyle terbiye eder, her şey varlığını O’ndan alır, yap-

tığını O’nunla yapar, ihtiyaç duyduğu hususlarda O’na müracaat eder (Kâşânî, s. 147, 148). Rubûbiyyet makamı kayırma ve sığınma makamı olduğundan bu makamda Allah’a “yâ rab!” diye dua edilir (Gazzâlî, III, 14).

Mülk ve melekût âlemindeki her varlık rabbânî isimlerden bir ismin sûretidir. Allah, her varlığı a’yân-ı sâbitesine uygun bir veya birden fazla isimle terbiye eder, yetiştirir ve geliştirir. Bir varlık veya kul hangi isimle terbiye ediliyorsa bu isim o varlığın veya kulun rabbidir. Çünkü o şey veya kişi varlığını ve niteliklerini isimden almaktadır (Tehânevî, I, 526; Abdülkerîm el-Cilî, I, 41; Ebû’l-Alâ el-Affî, s. 19, 85-96). Bu isme “rabb-i hâs” denir. Her bir rabb-i hâs, terbiye ettiği varlıktan (merbûb) razı olduğu gibi o varlık da rabb-i hâssından râzıdır. Her varlık kendi rabb-i hâssının abdidir.

Her kul rabbânî ve ilâhî isimlerden bir veya birkaçının mazharı olduğundan mazharı olduğu isme nisbet edilerek mese-lâ “Abdül-kâdir”, “Abdül-azîz”, “Abdül-mün’im” gibi mânevî bir isim alır. Abdülkâdir Allah’ın kudret, Abdülazîz izzet, Abdül-mün’im nimet ismine mazhar olmuş kimsedir. İzzet ismine mazhar olan bir kimseyi Allah izzet tecellisiyle aziz kıldığından her şeye galip gelir, daima aziz olur; adl ismine mazhar olduğu için “Abdül-adl” denilen bir kul daima adalet üzere bulunur. O adl / muksır isminin kuludur, bu isimle terbiye edilir. Bu sebeple adl ismi onun rabb-i hâssı ve terbiyecisidir. Gazzâlî *el-Mağşadü’l-esnâda*, Fahreddin er-Râzî *Levâmî’u’l-beyyinât*’ta, Muhyiddin İbnü’l-Arabî *el-Fütûhâtü’l-Mekkiyye*’de kulların ilâhî isimlerden aldıkları nasiplere dikkat çekmiştir. Bu isimler insanlara ane ve babalarının verdiği isimler olmayıp Allah’ın belli kimselere bahsettiği belirgin niteliklerin ve karakterlerin adıdır. Bu niteliklere sahip kişilere tasavvufta “abâdile” (kullar) adı verilir. İkramı seven bir kul adı Abdülkerîm olmasa da karakter olarak Allah’ın kerîm isminin abdidir, bu isim onun rabbidir. Rab-merbûb ilişkisi budur. Bu anlamda Allah’ın her ismi bir “rab”dır, rabbü’l-erbâb bütün ilâhî isimleri câmi’ olması sebebiyle Allah’tır. Allah bütün isimlerin menşei, gayelerin gayesidir, bütün talepler ona yönelir” ifadesiyle bu hususa işaret edilmiştir.

Sûfiler rabbânî ilim veya âlim, rubûbiyyetin sırrı, nefis-rubûbiyyet, rubûbiyyet-ubûdiyyet ilişkileri üzerinde önemle durmuşlardır. Rubûbiyyetin sırrları mükâsefe ilminin konusu kabul edilmiş, özel ve mahrem bilgiler sayıldığından bu sırrları ifşa et-

menin sakıncalı olduğu belirtilmiştir. Hatta âriflerden biri rubûbiyyetin sırrlarını ifşa etmeyi küfür saymıştır. Sehl b. Abdullah et-Tüsterî rubûbiyyetin sırrı ortaya çıkarsa nübüvvetin bâtıl olacağını söyler (Gazzâlî, I, 105). Hakîm et-Tirmizî’ye göre rubûbiyyetin niteliklerini bilmenin yolu ubûdiyyetin niteliklerini bilmektir (Sülemî, s. 219). Ebû Saîd el-Harrâz, “Nefsini bilmeyen kişi rabbini nasıl bilebilir?” diyerek kişinin nefsinin bilmesinin önemine dikkat çekmiştir (a.g.e., s. 231). Hadis olarak rivayet edilen, “Nefsini bilen rabbini bilir” ifadesinde (Aclûnî, II, 262) ve Harrâz’ın sözünde geçen “rab” ile rabb-i hâs kastedilmekte, bu ifadelerle ancak rabb-i hâssını bilen kişinin nefsinin bileceği anlatılmak istenmektedir. Kur’an-ı Kerîm’deki, “Rabbânî olunuz” (Âl-i İmrân 3/79; el-Mâide 5/44) sûfî müellifler “Rubûbiyyeti bilen, hayırlı işler yapan âlimler olunuz” şeklinde yorumlamışlardır (Serrâc, s. 168; Aynükdât el-Hemedânî, s. 290; Şârânî, I, 95). Bazı mutasavvıflar “rabbânî” diye nitelendirilmiştir (Sülemî, s. 309). Rabbânî ilim Gazzâlî’nin de belirttiği gibi kaynağı rab olan ledün ilmidir (*İhyâ*, III, 23). Ruhun rabbîn emrinden oluşu (el-İsrâ 17/85) ona rabbânîlik niteliğini kazandırmış ve “rabbânî latife” şeklinde tarif edilmesine sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Tehânevî, *Keşşâf*, I, 526; Hakîm et-Tirmizî, *Hat-mü’l-evliya*’ (nşr. Osman İsmâil Yahyâ), Beyrut 1965, s. 252-255; Serrâc, *el-Lüma’*, s. 168; Sülemî, *Tabakât*, s. 219, 229, 231, 309, 445; Gazzâlî, *İhyâ*, I, 105; III, 14, 23, 274; Aynükdât el-Hemedânî, *Temhidât* (nşr. Afîf Useyrân), Tahran 1962, s. 290, 436; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, İstanbul 1308, I, 179-181; Baklî, *Şerh-i Şahtiyât* (nşr. H. Corbin), Tahran 1360 hş./1981, s. 437, 669; İbnü’l-Arabî, *el-Fütûhât*, II, 121, 631; a.mlf., *Fuûş* (Affî), s. 73, 90, 92; Azîz Nesefî, *Zübdetü’l-hakâik*, Tahran 1363, s. 83; Kâşânî, *İstılâhâtü’s-sûfiyye*, s. 107-130, 147, 148; Abdülkerîm el-Cilî, *el-İnsânü’l-kâmil*, İstanbul 1300, I, 40-42; Şârânî, *et-Tabakât*, I, 95; Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, II, 262; Ebû’l-Alâ el-Affî, *et-Ta’likât* (İbnü’l-Arabî, *Fuûş* [Affî] içinde), s. 19, 85-96.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

RABAİ

(الرَباعي)

Ebû Süleymân Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed er-Rabâî (ö. 379/989)

Muhaddis.

İbn Zebr olarak da bilinir. Babası Dimaşk’ta ve Mısır’da kadılık yapan, pek güvenilir bulunmamakla birlikte hadise dair kitaplar yazan ve *el-Müntekâ min aḥbârî’l-*